

Колесник О. С.

доктор культурології, професор,
кафедра філософії та культурології,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0597-6489>

РОМАНТИЗМ ДО РОМАНТИЗМУ

Термін «романтизм» зазвичай використовується у двох основних значеннях. У вузькому сенсі (далі – Романтизм), він означає конкретний напрям культури, який виникнув в кінці XVIII ст. в Європі, та згодом поширився також в деяких інших регіонах. В ширшому сенсі цей термін стосується певного світовідношення, яке знайшло своє найвище вираження в культурі Високого Романтизму.

Для розуміння сутності явища ми можемо звернутися до етимології слова, однак, походження слова «романтизм» відображає лише одну характеристику цього явища – його зв'язок з тим корпусом текстів, які створювалися живими народними мовами, а не латиною чи грецькою. Ці не-античні сюжети, закорінені в місцевій міфології та історії, досить сильно відрізняються від перекладних і за змістом і за духом.

На нашу думку, найголовніша особливість романтизму – у світогляді, який передбачає переважання сакрального над профанним, невидимого над видимим, духовного над матеріальним, надзвичайного над типовим. З емоційно-енергетичної точки зору головним тут є прагнення, порив – *streben*, те намагання прорватися крізь горизонт, який О. Шпенглер вважав визначальним для західноєвропейської фаустівської душі. Романтизм схильний до зображення могутніх і таємничих світових сил, та героїв, здатних стати з ними врівень.

Такий порив в невідоме властивий всій людській культурі, хоча далеко не завжди він був теоретично відрефлектованим. Наприклад, самий факт того, що палеолітична людина починає творити не лише орнаменти, але й образи – уявних двійників живих істот – може розцінюватися як прагнення стати на рівень з космічними силами, створивши те, чого не існувало раніше.

Міфопоетичний світогляд часто асоціюється з уявленням про циклічність часу та традиційність всіх людських дій. Але в міфах може фігурувати не стільки коло, скільки спіраль часу. Крім того, не лише в епічних, але й у власне міфологічних текстах виникають образи людей чи божеств, які кидають виклик космічним силам. Ще однією «міфологічною» темою є романтика жертви. Окрім таких загальних принципів, які знайшли своє продовження в романтичних авторських міфах, слід згадати також конкретні міфологічні постаті, які отримали статус архетипних образів.

Починаючи з появи писаної літератури, в ній підіймаються теми бунту людини проти необхідності, здатності вийти за межі визначеного. Вже в Давньому Єгипті ми можемо знайти тексти романтичного характеру, зокрема, «Сказання про Сінухе» та «Казка про потерпілого аварію корабля».

Якщо класичне грецьке мистецтво тяжіє до спокійної краси та здатності стримувати пристрасті, то в період еллінізму в фокус потрапляє піднесене, трагічне, драматичне, навіть жахливе. В літературі цілком романтичний характер має елліністичний роман (роменс), який зображує вірне кохання в невірному світі.

В давньоримській літературі можна знайти певні риси, які стануть ключовими для пізніших романтичних жанрів. Наприклад, в фокусі уваги вперше опиняється велике місто як місце дії. Внаслідок цивілізаційних змін, в середньовічній літературі тема міста на деякий час відходить на другий план, а в центрі уваги опиняється контраст «фортеці» та «лісу». Тема природи як джерела водночас небезпеки та духовного відродження, стане важливою для Високого Романтизму. Пізніше вона знов вийде на перший план в деяких варіантах пригодницького жанру та фентезі.

Із закінченням середньовіччя романтичне в мистецтві відходить на другий план. Класицизм, при всьому інтересі до міфологічних сюжетів, теж в чомусь протилежний романтизму. Однак і тут є туга за ідеалом та створення власних художніх світів. В період бароко відбувається накопичення ідей (непередбачуваність, взаємозамінність сну та неспання), підходів (символізм, ускладненість, подвійне кодування) та образності

(море, буря), які стануть типовими для Високого Романтизму. В цілому, романтичні настрої пов'язані скоріше з північною Європою, що можна пояснювати, виходячи з більш суворих природних умов і відповідного характеру фольклору, а також з особливостей історичного розвитку. Новоевропейський романтизм народжується в Британії та Німеччині, а потім потрапляє в інші країни, трансформуючись в процесі своїх довгих мандрів, які продовжуються дотепер.